

Tomasz Kargol*

orcid.org/0000-0002-7195-6638

Przestrzeń, zabudowania i socjotopografia Dobromila na przełomie XVIII i XIX wieku. Wstęp do badań

Space, Buildings and Sociotopography of Dobromyl at the Turn of the Eighteenth and Nineteenth Centuries: An Introduction to Research

Słowa kluczowe: Dobromil, socjotopografia, zabudowa, inwentarze ekonomiczne, plany miasta

Keywords: Dobromyl, sociotopography, development, economic inventories, town plans

Wprowadzenie

„Nie masz w całej dawnej Polsce krainy, która by w więcej ciekawości obfitowała, jak dotąd jeszcze nieznanne podgórze karpackie. Tutaj to ciekawy wędrowiec, prawie za każdym krokiem napotyka wnet zabytki sztuki, przypominające mu drogie dzieje ojczyzny, wnet szczególniejsze piękności samej przyrody, ujmującej swymi tysięcznymi wdziękami. Jedną z takowych okolic, zalecającą się historycznymi wspomnieniami, jako też i ładnym swym położeniem, jest dobromilski monaster OO. Bazylianów” [Pauli 1839, s. 229].

W taki sposób Żegota Pauli rozpoczął swój artykuł poświęcony wspomnianemu klasztorowi bazylianów w Dobromilu. W dalszej części tekstu ceniony archeolog i historyk podkreślał, że samo miasto było „niegdyś pod opieką Herburtów zamożne, dziś zaś znacznie podupadłe” [Pauli 1839, s. 229]. Stwierdzenie to tłumaczy fenomen Dobromila – do dziś kojarzonego z pięknym monastylem i malowniczymi ruinami zamku Herburtów. To właśnie te dwa zabytki przyniosły mu sławę, zarazem spychając miasto w cień.

Zjawisko to jest też widoczne w badaniach historycznych, koncentrujących się na klasztorze, zamku i rzymskokatolickim kościele parafialnym [Krasny 1995,

Introduction

“There is no land in all of historical Poland that abounds in more curiosities than the as yet unknown Carpathian foothills. Here, a curious wanderer can encounter monuments of art around every corner, reminding them their dear fatherland’s history, and the most peculiar beauty of nature itself, which captivates us with its multiple charms. One such area, which enchants us with historical memories and its picturesque location, is Dobromyl’s monastery of the Basilian monks” [Pauli 1839, p. 229].

This is how Żegota Pauli began his article on the aforementioned Basilian monastery in Dobromyl. Later in this text, the esteemed archaeologist and historian emphasized that the town itself was “once prosperous under the care of the Herburt family, while today it is much in decline” [Pauli 1839, p. 229]. The statement explains Dobromyl’s phenomenon—still associated today with a beautiful monastery and the picturesque ruins of the Herburt family castle. These two monuments made it famous, overshadowing the town itself.

This phenomenon is also evident in historical research, which focuses on the monastery, the castle and the Roman Catholic parish church [Krasny 1995, pp. 271–282; Quirini-Popławski, Quirini-Popławski

* dr hab., prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Historii

* D.Sc. Ph.D., Prof. UJ, Institute of History, Jagiellonian University

s. 271–282; Quirini-Popławski, Quirini-Popławski 2009, s. 417–432; Bevz 2021, s. 96–108]. Sam Dobromil nie doczekał się jak dotąd opracowania monograficznego. Powstały jedynie publikacje przyczynkarskie, poruszające wybrane zagadnienia, takie jak przestrzeń miejska i ludność w latach 80. XVIII w. [*Na styku kultur i narodów* 2023; Nestorow, Nestorow 2024, s. 34–40], czy wydawnictwa albumowe [*Dobromil* 2000], wspomnieniowe [Klimpel 2001] oraz popularnonaukowe [Kurek-Grad 2007].

Celem artykułu jest przedstawienie przestrzeni fizycznej, historycznej zabudowy oraz socjotopografii Dobromila w półwieczu 1772–1824, a także odpowiedź na pytanie, czy rozbiory Polski oraz zmiana statusu własnościowego miasta – z prywatnego na należące do austriackiego skarbu państwa – wpłynęły na te elementy jego funkcjonowania

Ramy czasowe wyznacza historia polityczna Polski oraz dostępna baza źródłowa. Tę ostatnią tworzą dwa rodzaje źródeł – opisowe i kartograficzne. Do pierwszych zaliczają się inwentarze dóbr z lat 1773, 1775, 1779 i 1789, józefiński kataster gruntowy z 1787 r., tzw. opisanie urbarialne z 1789 r. (sporządzone w wyniku reformy podatkowej cesarza Józefa II), opisy dóbr dobromilskich z lat 1797 i 1802 oraz franciszkański kataster gruntowy z 1820 r. Sięgnięto również do opisu majątku parafii rzymskokatolickiej z początku XIX w.

Źródła kartograficzne reprezentują tzw. mapa Miega z przełomu lat 70. i 80. XVIII w., wraz z częścią opisową, oraz plany Dobromila z lat 1820 i 1824, uzupełnione o plan katastralny z 1852 r.

W badaniach zastosowano metodę indukcyjną, polegającą na ustalaniu jednostkowych faktów na podstawie źródeł, a następnie formułowaniu wniosków ogólnych, oraz geograficzną, opartą na konfrontacji dokumentów o charakterze ekonomicznym z planami. Pozwoliło to na umiejscowienie zjawisk społeczno-gospodarczych oraz infrastruktury budowlanej w przestrzeni geograficznej miasta.

Historia miasta do roku 1772

Początki Dobromila sięgają 1374 r., kiedy to z nadania księcia Władysława Opolczyka ziemie Rusi Czerwonej w okolicach Felsztyna i Dobromila otrzymali bracia Herbord i Frydysz, protoplaści późniejszego rodu Herburtów. Wówczas Dobromil był jeszcze wsią. Powstała tam parafia prawosławna, a pierwszy przekaz źródłowy o jej istnieniu pochodzi z 1507 r. [Motylewicz 1996, s. 125–126]. W 1531 r. Jan Herburt ufundował w Dobromilu parafię rzymskokatolicką oraz drewniany kościół [Kurek-Grad 2007, s. 13–14]. Prawa miejskie Dobromil uzyskał w 1566 r. Nowe miasto otrzymało przywilej organizowania jarmarków, a jego teren otoczono murem obronnym, wałem i fosą [Czemereński 1870, s. 187–188]. W 1591 r. wybudowana została pierwsza synagoga, a w 1613 r. ufundowano klasztor bazylianów [Kurek-Grad 2007, s. 69–70].

2009, pp. 417–432; Bevz 2021, pp. 96–108]. The town itself has not become the subject of a monographic study. Contributory publications have been written on it, addressing selected issues such as urban space and population in the 1780s [*Na styku kultur i narodów* 2023; Nestorow, Nestorow 2024, pp. 34–40], as well as album [*Dobromil* 2000], memoir [Klimpel 2001] and popular-science publications [Kurek-Grad 2007].

The purpose of this article is to present the physical space, historical buildings and sociotopography of Dobromyl in the fifty or so years between 1772 and 1824, and to answer the question whether the partitions of Poland and the change in the town's ownership status—from private to Austrian State Treasury property—affected elements of its functioning.

The time frame was determined by Poland's political history and the source base. The latter consists of two types of sources—descriptive and cartographic. The former include estate inventories from 1773, 1775, 1779 and 1789; the Josephinian land cadaster of 1787, the so-called urbarial documentation (a 1789 document produced as a result of Emperor Joseph II's tax reform); descriptions of Dobromyl estates from 1797 and 1802, and the Franziskan land cadaster from 1820. A description of the Roman Catholic parish's property from the early nineteenth century was also used.

Cartographic sources were represented by the so-called Mieg map from the late 1770s and early 1780s, together with a descriptive section, plans of Dobromyl from 1820 and 1824, supplemented by a cadastral plan from 1852.

The research was based on the inductive method, based on determining singular facts based on sources, and then on the formulation of general conclusions, as well as the geographic method, based on confronting economic documents and plans. This made it possible to place socio-economic phenomena and building infrastructure in the town's geographic space.

The town's history up to 1772

The origins of Dobromyl date back to 1374, when, by a grant from Duke Vladislaus II of Opole, the territories of Red Ruthenia in the vicinity of Felsztyn and Dobromyl were given to the brothers Herbord and Frydysz, the progenitors of the later Herburt family. At the time, Dobromyl was a village. An Orthodox parish was established there, and the first source account of its existence dates back to 1507 [Motylewicz 1996, pp. 125–126]. In 1531, Jan Herburt founded a Roman Catholic parish and a wooden church in Dobromyl [Kurek-Grad 2007, pp. 13–14]. Dobromyl was granted town rights in 1566. The new town was granted fair hosting rights, and was surrounded by a defensive wall, rampart and moat [Czemereński 1870, pp. 187–188]. In 1591, the town's first synagogue was built, and in 1613 a Basilian monastery was founded [Kurek-Grad 2007, pp. 69–70].

Towards the end of the sixteenth and the early seventeenth century, two castles were built in Dobromyl.

Pod koniec XVI i na początku XVII stulecia w Dobromilu powstały dwa zamki. Pierwszy – zwany górnym, wysokim lub Herburtów – został wzniesiony na gruntach wsi Tarnawka, na wzgórzu oddalonym od miasta o 4 km. Budowę ukończono w 1613 r. W kolejnych dziesięcioleciach obiekt podupadał i uległ zniszczeniu – już w XVII w. był stopniowo rozbierany na potrzeby miejscowego klasztoru bazylianów. Drugi zamek, zwany dolnym, został wzniesiony na początku XVI w. [Proksa 2001, s. 70, 81–84; *Galicja* 2017, s. 174]. Zlokalizowany był w południowo-zachodniej części miasta, w pobliżu rzeki oraz przedmieścia Huczko. Obiekt ten został odnotowany w inwentarzach dóbr dobromilskich z lat 70. XVIII w., w metryce józefińskiej (jako „zamek ekonomiczny”) oraz w austriackim opisie dóbr z 1797 r. Informacje zawarte w metryce, wskazujące na sąsiedztwo altarii, kościoła rzymskokatolickiego, cmentarza i szpitala, pozwalają na jego precyzyjną lokalizację. Zamek dolny pełnił funkcje gospodarczo-administracyjne, m.in. jako siedziba zarządu dóbr rodziny Krasińskich, a potem państwowej Prefektury Dobromilskiej.

Dobromil po I rozbiorze Polski

W wyniku I rozbioru Polski Dobromil znalazł się w granicach monarchii austriackiej. Był wówczas własnością Antoniego Lubomirskiego i Izabeli z Krasińskich oraz stanowił centrum kompleksu dóbr ziemskich. Zgodnie z inwentarzem z 1773 r. obejmował on miasto Dobromil, przedmieście Huczko z folwarkiem oraz dziewięć wsi [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 109, s. 4].

Władze austriackie prowadziły w Galicji politykę wykupu z rąk prywatnych dóbr zasobnych w złoza soli. Występowały one również w pobliżu Dobromila [Staszic 1815, s. 277–278]. W rezultacie porozumień zawartych w latach 1774–1776 rząd w Wiedniu przejął warzelnię soli w Huczku i Lacku, miasto Dobromil oraz cały klucz dóbr [Czemeryński 1870, s. 29, 186–187; Hec 1937, s. 41]. W ten sposób Dobromil został stolicą kompleksu dóbr państwowych, określanych jako Prefektura Dobromilska. Obejmowała ona nie tylko dawny klucz dobromilski, lecz także 25 innych wsi oraz 9 kolonii niemieckich [Czemeryński 1870, s. 58, 187].

Przestrzeń miejska

Dobromil jest położony na wysokości 336 m n.p.m., w dolinie otoczonej wzgórzami (ryc. 1). Z historycznego i społeczno-gospodarczego punktu widzenia miejscowość dzieliła się na cztery części: miasto Dobromil (ryc. 2, poz. 1), klasztor bazylianów (ryc. 2, poz. 2), zamek górny (wysoki, Herburtów) (ryc. 2, poz. 3) oraz przedmieście Huczko (ryc. 2, poz. 4). Pod względem prawnowłasnościowym i administracyjnym nie stanowiły one jednoci. Zamek górny znajdował się w obrębie gminy katastralnej Tarnawa, natomiast miasto Dobromil i przedmieście Huczko stanowiły odrębne

The first—called the upper, high or Herburt Castle—was erected on land belonging to the village of Tarnawka, on a hill 4 km away from the town. The castle’s construction finished in 1613. Over the following decades, the building deteriorated and became dilapidated—its gradual dismantling began already in the seventeenth century to procure material for the local Basilian monastery. A second castle, dubbed the lower castle, was erected in the early sixteenth century [Proksa 2001, pp. 70, 81–84; *Galicja* 2017, p. 174]. It was located in the southwest part of the town, near the river and suburb of Huczko. This structure was noted in the inventories of Dobromyl properties from the 1870s, in the Josephinian cadaster (as “an economic castle”) and in the Austrian estate list from 1797. Information contained in the cadaster, which pointed to the proximity of an altarium, a Roman Catholic church, a cemetery and hospital, allow us to determine its location with precision. The lower castle performed economic and administrative functions, for instance serving as the seat of the Krasiński family, and later of the Dobromyl Prefecture.

Dobromyl after the first partition of Poland

As a result of the First Partition of Poland, Dobromyl found itself within the borders of Austria. At the time, it was owned by Antoni Lubomirski and Izabela Lubomirska, née Krasińska, and was the center of a complex of estates. According to a 1773 inventory, it included the town of Dobromyl, the suburb of Huczko with a manor, and 9 villages [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 109, p. 4].

In Galicia, the Austrian authorities pursued a policy of buying estates with rich salt deposits out of private hands. Such estates were also located near Dobromyl [Staszic 1815, pp. 277–278].

As a result of agreements from 1774–1776, the government in Vienna took over the salt brewing plants in Huczko and Lacko, the town of Dobromyl and the entire fee tail [Czemeryński 1870, pp. 29, 186–187; Hec 1937, p. 41].

Thus, Dobromyl became the capital of a complex of state property known as the Dobromyl Prefecture. It included not only the former Dobromyl fee tail, but also 25 other villages and 9 German colonies [Czemeryński 1870, pp. 58, 187].

Urban space

Dobromyl is located at an elevation of 336 m a.s.l. and is situated in a valley, surrounded by hills (Fig. 1). From a historical and socioeconomic standpoint, it was divided into four parts: the town of Dobromyl (Fig. 2, item 1), the Basilian monastery (Fig. 2, item 2), the upper (high, Herburt) castle (Fig. 2, item 3) and the suburb of Huczko (Fig. 2, item 4). Legally and administratively, they were not one body. The upper castle was located within the cadastral municipality of Tarnawa, while the town of Dobromyl and the suburb of Huczko constituted separate cadastral municipalities. The Basilian

Ryc. 1. Widok ogólny Dobromila, pocztówka z 1934 r.; źródło: Biblioteka Narodowa, Polona, <https://polona.pl/preview/008c20eb-c8a5-4ad7-8b4a-de6c82f7430b>

Fig. 1. General view of Dobromyl, postcard from 1934; source: Biblioteka Narodowa, Polona, <https://polona.pl/preview/008c20eb-c8a5-4ad7-8b4a-de6c82f7430b>

Ryc. 2. Miasto Dobromil z przedmieściem Huczko, klasztorem bazylianów i ruinami zamku górnego na tzw. mapie Miega; źródło: *Galicja* 2017, cz. B, ark. 152 (fragm.)
Objaśnienia: 1 – miasto Dobromil, 2 – klasztor bazylianów, 3 – ruiny zamku górnego, 4 – przedmieście Huczko

Fig. 2. The town of Dobromyl with the suburb of Huczko, the Basilian monastery and the ruins of the upper castle on the so-called Mieg Map; source: *Galicja* 2017, p. B, sh. 152 (fragm.)
Legend: 1 – town of Dobromyl, 2 – Basilian monastery, 3 – ruins of Herbert castle, 4 – suburb of Huczko

Ryc. 3. Rozmieszczenie budynków w Dobromilu w 1820 r.; źródło: ANK, Zbiór kartograficzny, sygn. 586

Objaśnienia: 1 – siedziba zarządu (dawny zamek dolny), 2 – ogrody urzędników, 3 – szkoła trywialna, 4 – rudera, 5 – lokalizacja dawnej bramy miejskiej, 6 – zakład karny, 7 – kościół rzymskokatolicki, 8 – plebania rzymskokatolicka, 9 – szpital, 10 – miejska gorzelnia, 11 – cmentarz chrześcijański, 12 – cmentarz żydowski, 13 – pański browar, 14 – synagoga, 15 – ratusz, 16 – ruiny kościoła greckokatolickiego, 17 – plebania greckokatolicka, 18 – fragment murów miejskich, 19 – pańska stodoła murowana, 20 – dwa młyny pańskie, 21 – lokalizacja młyna, 22 – pańska jatka (rzeźnia)

Fig. 3. Placement of buildings in Dobromyl in 1820; source: ANK, Zbiór kartograficzny ref. 586

Legend: 1 – authority, 2 – officials' gardens, 3 – community school, 4 – deteriorated building, 5 – a town gate was located here, 6 – penitentiary, 7 – Roman Catholic church, 8 – Roman Catholic parsonage, 9 – hospital, 10 – municipal distillery, 11 – Christian cemetery, 12 – Jewish cemetery, 13 – manorial brewery, 14 – synagogue, 15 – town hall, 16 – deteriorated Greek Catholic church, 17 – Roman Catholic parsonage, 18 – fragment of the town walls, 19 – manorial brick barn, 20 – two manorial mills, 21 – a mill was located here, 22 – manorial slaughterhouse

gminy katastralne. Klasztor bazylianów był położony w granicach gminy katastralnej Huczko.

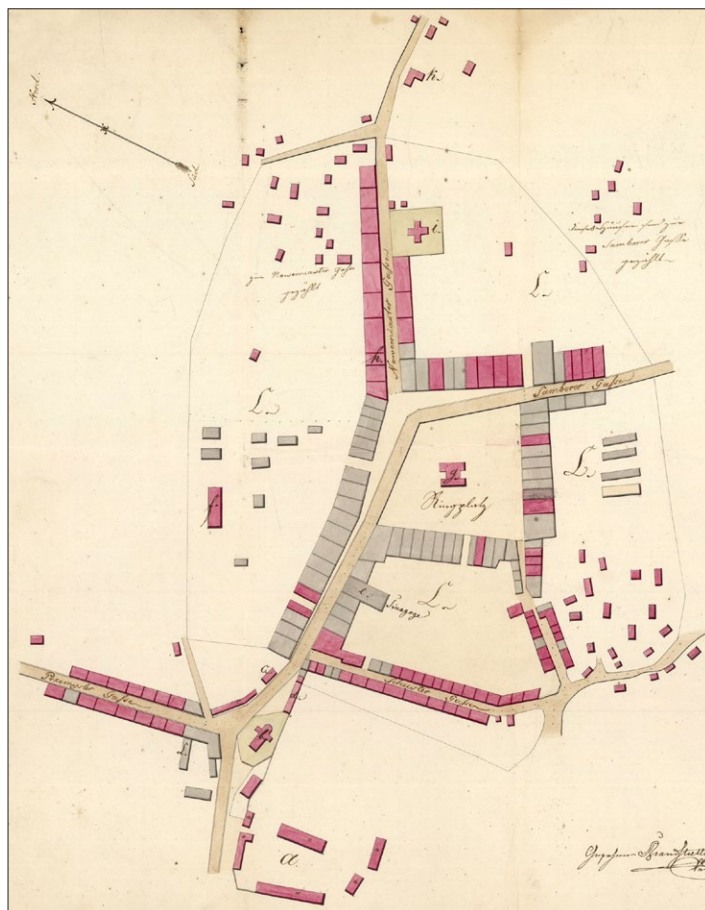
W analizowanym okresie zachowany został układ przestrzenny wykształcony w czasie lokacji miasta i ukształtowany jeszcze w epoce przedrozbiorowej. Centrum miasta stanowił Rynek Stary, od którego odchodziły trzy główne ciągi komunikacyjne – ul. Przemyska prowadząca na zachód, ul. Nowomiejska biegnąca na wschód oraz ul. Chyrowska (Samborska) skierowana na południe. Obok Rynku Starego funkcjonował także Rynek Nowy, zlokalizowany w zachodniej części miasta. Nie miał on jednak typowego kształtu czworobocznego, lecz formę wydłużoną, i składał się dwóch pierzei, określanych w źródłach jako „ulice” – zachodniej i wschodniej (ryc. 3–5). W 1775 r. znajdowało się przy nim 14 budynków, w tym 13 domów mieszkalnych oraz „dom pański”, pełniący wcześniej funkcję karczmy.

Inwentarze z lat 1773 i 1775 odnotowywały w mieście ulice i rynki, różniąc się jednak pod względem ich liczby i nazewnictwa. Pierwszy wymieniał następujące ulice: „Premisliensis” (Przemyska), „Novo Civitatis” (Nowomiejska), „Chyrovienis” (Chyrowska), „Sutor. [ienis]” (Szewska), „Monaster. [ienis]” [Klasztorna] i „Occidentalis” [Zachodnia]. Dwie ostatnie obejmowa-

monastery was located within the borders of the cadastral municipality of Huczko.

During the period under analysis, the spatial layout developed at the time of the issuance of the town's charter and shaped in the pre-partition era was preserved. The town center was formed by Rynek Stary (Old Market) with three main transport routes—Przemyska Street to the west and Nowomiejska Street to the east, and Chyrowska (Samborska) Street to the south. Next to Rynek Stary was Rynek Nowy (New Market), located in the western part of the town. It was not a typical quadrilateral square, but had an elongated shape, consisting of two frontages, named “streets” in sources—Zachodnia (Western) and Wschodnia (Eastern) (Fig. 3–5). In 1775, there were 14 buildings there (13 houses and 1 “lord's house,” which had previously been an inn).

Inventories from 1773 and 1775 listed streets and market squares in the city, differing as to their numbers and names. The first listed the following streets: “Premisliensis” (Przemyska), “Novo Civitatis” (Nowomiejska), “Chyrovienis” (Chyrowska), “Sutor. [ienis]” (Szewska), “Monaster. [ienis]” [Klasztorna] and “Occidentalis” [Zachodnia]. The latter two adjoined the northern and western frontages of the mar-

Ryc. 4. Rozmieszczenie budynków w Dobromilu w 1824 r.; źródło: ANK, Zbiór kartograficzny, sygn. 587
 Objaśnienia: a – zarząd dóbr kameralnych (dawny zamek dolny), b – kościół rzymskokatolicki, c – plebania rzymskokatolicka, d – szpital rzymskokatolicki, e – synagoga, f – kameralna słodownia (browar), g – ratusz, h – kameralna jatka (rzeźnia), i – stary budynek kościoła greckokatolickiego, k – plebania greckokatolicka, l – lokalizacja gorzelni żydowskich; kolor czerwony – zabudowa chrześcijańska, kolor szary – zabudowa żydowska

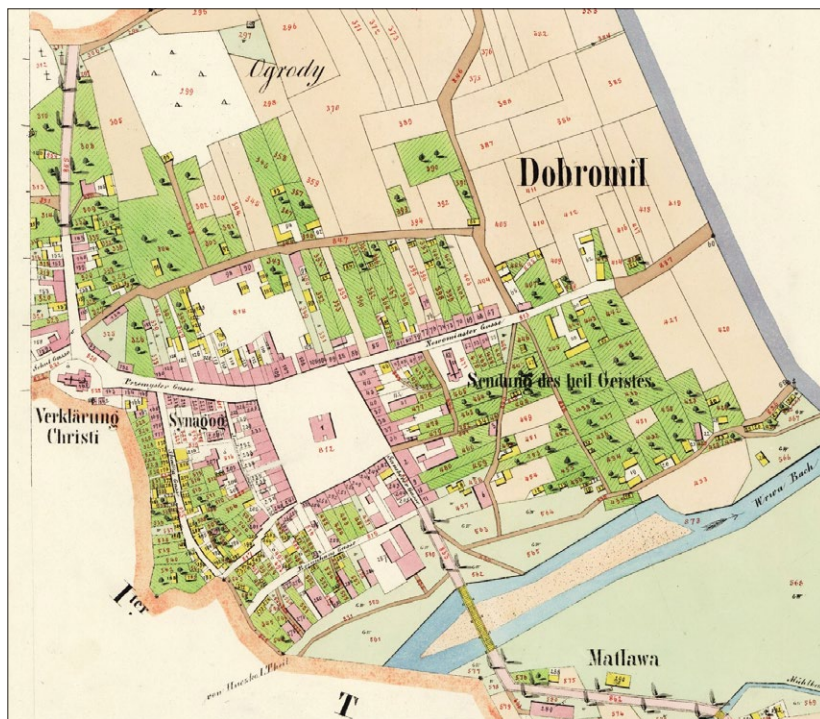
Fig. 4. Placement of buildings in Dobromyl in 1824; source: ANK, Zbiór kartograficzny, ref. 587
 Legend: a – cameral estate administration, b – Roman Catholic church, c – Roman Catholic parsonage, d – Roman Catholic hospital, e – synagogue, f – cameral malt house/brewery, g – town hall, h – cameral butcher (slaughterhouse), i – old Greek Catholic church building, k – Greek Catholic parsonage, l – Jewish distilleries, red – Christian houses, gray – Jewish houses

ły północną i zachodnią pierzeję rynku. W dokumencie tym nie podano nazwy głównego rynku (Starego), lecz wskazano jedynie jego dwie pierzeje – wschodnią i południową. Odnotowano również „Novum Forum” (Rynek Nowy). Inwentarz z 1775 r. przedstawiał bardziej szczegółowy obraz przestrzeni miejskiej. Wymieniał „Rynek Stary” z czterema „połaciami”, czyli pierzejami (północną, wschodnią, południową i zachodnią), a także „Rynek Nowy” i dziewięć ulic: „Przemyską”, „Nowomiejską”, „Chyrowską”, „Przy Skałce”, „Szewską przy Skałce”, „Za Skałką alias za Murem”, „Za Murem za Bramą Chyrowską”, „Za Bramą Nowomiejską” oraz „W zatyłkach od północy ku murze”.

Z kolei inwentarz z 1787 r. wymieniał Rynek Stary oraz następujące ulice: „Przedmiastergassen” (Przedmiejska, prawdopodobnie inna nazwa Przemyskiej), „Neustädtergassen” (Nowomiejska), „Schustergassen” (Szewska), „Hinter Felsen und Mauer” (Za Skałą i Murem), „Hinter Chirower Thor” (Za Bramą Chyrowską), „Hinter Neustödter Thor” (Za Bramą Nowomiejską), „Hinter Przemysler Thor” (Za Bramą Przemyską), „Chyrower Gassen” (Chyrowska), „Przy Skałce” (Przy Skałce),

ket squares. This document did not name the main (Rynek Stary) market square, but gave its two frontages (eastern and southern). Instead, it mentioned the “Novum Forum” (Nowy Rynek). The 1775 inventory precisely analyzed the urban space. It listed “Rynek Stary” with four “slopes,” or frontages (north, east, south and west), “Nowy Rynek” and nine streets: “Przemyska,” “Nowomiejska,” “Chyrowska,” “Przy Skałce,” “Szewska przy Skałce,” “Za Skałką alias za Murem,” “Za Murem za Bramą Chyrowską,” “Za Bramą Nowomiejską,” and “W zatyłkach od północy ku murze.”

The 1787 inventory listed the market square and the following streets: “Przedmiastergassen” (Przedmiejska, probably another name for Przemyska Street), “Neustädtergassen” (Nowomiejska), “Schustergassen” (Szewska), “Hinter Felsen und Mauer” (Za Skałą i Murem), “Hinter Chirower Thor” (Za Bramą Chyrowską), “Hinter Neustödter Thor” (Za Bramą Nowomiejską), “Hinter Przemysler Thor” (Za Bramą Przemyską), “Chyrower Gassen” (Chyrowska), “Przy Skałce” (Przy Skałce),

Ryc. 5. Centrum Dobromiła na planie katastralnym z 1852 r.; źródło: Archiwum Państwowe w Przemyśle, Archiwum Geodezyjne, sygn. 353M

Fig. 5. Center of Dobromil on a 1852 cadastral plan; source: Archiwum Państwowe w Przemyśle, Archiwum Geodezyjne, ref. 353M.

Przemyską), „Chyrower Gassen” (Chyrowska), „Przy Skale” (Przy Skale) oraz „W Zatyłkach od północy przy murze” [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 109, spr. 142].

Metryka józefińska wprowadziła nowy podział miasta na trzy niwy: „Ogrody przy Domach”, „Nad Winnicami” i „Za Rzeką”. Jednocześnie utrzymywał się dawny podział miasta na place i ulice. Tzw. opisanie urbarialne z 1789 r. wymieniało jeden plac „Rynek” (Rynek Stary) oraz dziesięć ulic: „Przemyską”, „Nowomiejską”, „Szewską”, „Za Skalami i Murami”, „Za Bramą Przedmiejską”, „Za Bramą Chyrowską”, „Za Bramą Przemyską”, „W Zatyłkach”, „Chyrowską” i „Przy Skale” [Na styku kultur i narodów 2023, s. 46–47].

Układ i nazewnictwo ulic nie zmieniły się aż do połowy XIX w. Na planie miasta z 1824 r. umieszczono nazwy „Rynku” (Rynku Starego) i czterech ulic: „Przemyskiej”, „Nowomiejskiej”, „Samborskiej” i „Szewskiej” (ryc. 4). Na planie katastralnym z 1853 r. widoczny jest „Rynek Stary” z ratuszem oraz ulice wymieniane już pod koniec XVIII w., takie jak „Przemyską” i „Nowomiejską”, a także „Skalkagasse” (zapewne dawne ulice „Za Skalami” i „Przy Skale”). Występują tam również nowe nazwy ulic: „Samborska”, „Szkolna”, „Brennhausgasse” oraz „Judenschulegasse” (ryc. 5).

Zabudowa

W 1648 r. odnotowano w mieście 156 domów, później ich liczba spadła do 50, by na początku XVIII w. wzrosnąć do 97, a w 2. połowie tego stulecia do 207. Z kolei dla początku XVIII w. wskazywano jedynie 37 domów

„W atylkach od północy przy murze” [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 109, spr. 142].

The Josephinian cadaster introduced a new division of the town into three *niwy*: „Ogrody przy Domach,” „Nad Winnicami” and „Za Rzeką.” At the same time, the old division of the town into squares and streets persisted. The so-called urbarial description of 1789 listed one square called „Rynek” (Rynek Stary) and ten streets: „Przemyską,” „Nowomiejską,” „Szewską,” „Za Skalami i Murami,” „Za Bramą Przedmiejską,” „Za Bramą Chyrowską,” „Za Bramą Przemyską,” „W Zatyłkach,” „Chyrowską” and „Przy Skale” [Na styku kultur i narodów 2023, pp. 46–47].

The layout and naming of streets did not change until the mid-nineteenth century. The 1824 plan of the town center includes the names of Rynek (Rynek Stary) and four streets: „Przemyską,” „Nowomiejską,” „Samborską” and „Szewską” (Fig. 4). A cadastral plan of the town from 1853 shows Rynek Stary with the town hall, as well as the streets mentioned at the end of the eighteenth century, namely „Przemyską” and „Nowomiejską” and „Skalkagasse” (probably the former „Za Skalami” and „Przy Skale” streets). New street names were also visible: „Samborska,” „Szkolna,” „Brennhausgasse,” „Judenschulegasse” (Fig. 5).

Development

In 1648, 156 houses were recorded in the town, later this number dropped to 50, and by the beginning of the eighteenth century there were 97, and in the sec-

[Motylewcz 1993, s. 130]. W świetle austriackich spisów wojskowych liczba domów w mieście kształtowała się następująco: 181 w 1773 r., 179 w 1775 r. (bez budynków gospodarczych, sakralnych i użyteczności publicznej), 203 w 1787 r., 211 w 1799 r., 211 w 1807 r., 211 w 1816 r. oraz 221 w 1824 r. [Jewuła 2013, s. 187]. Metryka józefińska podawała liczbę 198 domów [*Na styku kultur i narodów* 2023, s. 47]. W analizowanym okresie nie nastąpiły istotne zmiany w ruchu budowlanym. Liczba domów w mieście była w miarę stabilna, przy czym nie odnotowano ich ubytków, lecz stopniowy wzrost.

W 2. połowie XVIII w. zabudowa była w zdecydowanej większości drewniana. Sporadycznie w źródłach pojawiają się wzmianki o kamienicach murowanych. Zmiana materiału budowlanego nastąpiła w latach 20. XIX w., gdy odbudowywano miasto po pożarze. Według wykazu 60 nowo wybudowanych domów z 1829 r. wszystkie one były murowane. Na planie katastralnym z 1852 r. zabudowa wokół Rynku Starego i głównych ulic ma już charakter murowany (ryc. 5). Budynki drewniane utrzymywały się natomiast przy bocznych ulicach oraz w tylnych partiach głównych traktów; im dalej od Rynku Starego i głównych ulic, tym silniej dominowała zabudowa drewniana.

Rozwój przestrzenny miasta następował od trzech pierzei Rynku Starego (zachodniej, południowej i wschodniej) oraz wzdłuż dwóch głównych ulic – „Przemyskiej” i „Nowomiejskiej”. Naturalne bariery stanowiły potok Wyrwa i podmokłe tereny nad nim na południu oraz granice miasta od zachodu. Największe zagęszczenie zabudowy występowało wokół Rynku Starego. W 1775 r. przy Rynku Starym odnotowano 35 domów na placach pełnych i 6 na placach niepełnych. Zgodnie z tym inwentarzem placów pełnych (takich, na których znajdował się jeden dom lub jeden dom stał na przestrzeni od 1 do 2 placów) było 67, zaś placów niepełnych – 105. Domy na placach pełnych oraz na dwóch placach występowały przy Rynku Starym, a także przy ulicach „Przemyskiej”, „Chyrowskiej” i „W Zatyłkach”. Z kolei domy na placach niepełnych występowały wprawdzie przy Rynku Starym (w mniejszości) i przy ulicy „Przemyskiej” (8 placów), dominowały jednak przy ulicach „Nowomiejskiej”, „Przy Skałce”, „Szewskiej”, „Za Bramą Nowomiejską” oraz przy Rynku Nowym [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142].

O charakterze zabudowy Dobromiła w latach 20. XIX w. informują materiały podatkowe związane z naliczaniem podatków od domów. Kluczowy jest wyciąg z wykazu domów z 1820 r. zawierający dane o 60 budynkach. Tylko 2 domy miały piętro, pozostałe były parterowe. Z 60 domów 18 było jednoizbowych, 21 dwuizbowych, 7 trzyizbowych, 5 czteroizbowych, 2 pięcioizbowe, 1 sześćioizbowy, 2 siedmioizbowe, 2 ośmioizbowe oraz 1 jedenastoizbowy. Dominowały budynki zaliczane do najniższej stawki podatkowej – 45 domów [CPAHU we Lwowie, f. 20, o. 15, spr. 83, s. 234–237]. W latach 1822, 1823 i 1825 odnotowano 14 nowo wybudowanych domów, powstających po

ond half of that century it rose to 207. At the beginning of the eighteenth century, only 37 houses stood there [Motylewcz 1993, p. 130]. Austrian military censuses recorded the following numbers of houses in the town: 181 in 1773, 179 in 1775 (excluding agricultural, religious and public buildings), 203 in 1787, 211 in 1799, 211 in 1807, 211 in 1816, 221 in 1824 [Jewuła 2013, p. 187]. The Josephinian Land Survey listed 198 houses [*Na styku kultur i narodów* 2023, p. 47]. There were no significant changes in construction traffic during the period under analysis. The number of houses recorded in the town was fairly stable. The number of houses did not decrease, but instead gradually increased.

In the late eighteenth century, the buildings were predominantly wooden. There were sporadic references to brick townhouses and tenements in the sources. Changes in building material appeared in the 1820s, when the town was rebuilt after a fire. According to a 1892 list of 60 newly built houses, they were all made of brick. The cadastral plan of 1852 shows the buildings along the market square and major streets as made of brick (Fig. 5). Wooden buildings were located on side streets and in the back of main streets. The farther away from the market square and main streets, the more dominant the wooden buildings became.

The town's spatial development progressed from the three market square frontages (west, south and east), and from two main streets—“Przemyska” and “Nowomiejska.” Wyrwa Creek and the wetlands to the south, as well as the town's limits in the west acted as natural barriers. The buildings around Rynek Stary were the most numerous. In 1775, near the market square's full-sized plots there were 35 houses, and on partial plots there were 6. According to the 1775 inventory, there were 67 full-sized plots (1 house on 1 plot, on a space between 1 3/5 to 2 plots), and 105 partial plots. Houses on full-sized plots and on two plots were present along the market square and “Przemyska,” “Chyrowska” and “W Zatyłkach” streets. Houses on partial plots were present along Rynek (they were a minority) and along “Przemyska” (8 plots), while they predominated along “Nowomiejska,” “Przy Skałce,” “Szewska” and “Za Bramą Nowomiejską” streets, and along Rynek Nowy [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142].

The character of Dobromyl's development in the 1820s is described in tax-related materials, linked to calculating taxes on houses. An excerpt from a list of houses from 1820 was key here, as it included information on 60 buildings. Only 2 houses had a second floor. The rest only had a single floor. Of the 60 houses, there were 18 one-room houses, 21 two-room houses, 7 three-room houses, 5 four-room houses, 2 five-room houses, 1 six-room house, 2 seven-room houses, 2 eight-room houses, and 1 eleven-room house. Houses from the lowest tax bracket predominated—45 houses [CPAHU in Lviv, f. 20, o. 15, spr. 83, pp. 234–237]. In 1822, 1823, 1825, 14 newly built houses were recorded, following an earlier fire. They were one-story buildings with different numbers of rooms, namely:

wcześniejszym pożarze. Były to budynki parterowe o zróżnicowanej liczbie pomieszczeń: 4 jednoizbowe, 7 dwuizbowych, 2 trzyizbowe oraz 1 czteroizbowy [CPAHU we Lwowie, f. 20, o. 15, spr. 83, s. 174–175]. Wykaz nowo wybudowanych domów z 1829 r. przynosi informacje o 60 domach, w tym 54 parterowych i 6 piętrowych. Miały zróżnicowaną liczbę pomieszczeń: 14 domów było jednoizbowych, 25 dwuizbowych, 9 trzyizbowych, 6 czteroizbowych, 4 sześciobizbowe, 1 siedmioizbowy oraz 1 dziesięcioizbowy. Większość zaliczono do najniższej kategorii podatkowej [CPAHU we Lwowie, f. 20, o. 15, spr. 83, s. 213–215].

Inwentarze pozwalają na określenie liczby budynków przy poszczególnych placach i ulicach. W świetle dokumentu z 1787 r. liczba domów przedstawiała się następująco: „Auf den Ring” (przy Rynku) – 40 domów; „Przedmiaster Gassen” (ulica Przedmiejska, prawdopodobnie inna nazwa ulicy Przemyskiej) – 23 domy, „szkoła żydowska” (2 budynki), łaźnia żydowska i szpital żydowski; „Neustädter Gassen” (Nowomiejska) – 30 domów i jatka rzeźnicza; „Schuster Gassen” (Szewska) – 33 domy; „Hinter Felsen und Mauer” (Za Skalą i Murem) – 9 domów; „Hinter Chirower Thor” (Za Bramą Chyrowską) – 6 domów; „Hinter Neustödter Thor” (Za Bramą Nowomiejską) – 6 domów; „Hinter Przemysler Thor” (Za Bramą Przemyską) – 14 domów; „Chyrower Gassen” (Chyrowska) – 11 domów; „Przy Sckala” (Przy Skale) – 7 domów; „W Zatyłkach od północy przy murze” – 12 domów, greckokatolicki kościół parafialny i browar [CPAHU we Lwowie, f. 19, o. 15, spr. 1, s. 124–132].

W mieście odnotowywano szereg obiektów gospodarczych należących do mieszczan i dworu, a po przejęciu dóbr przez państwo austriackie – do skarbu państwa. Do mieszczańskich obiektów gospodarczych należały „winiarnie” (karczmy). Inwentarz z 1775 r. wymieniał ich 9. Struktura budynków dworskich była bardziej zróżnicowana. Ten sam inwentarz klucza dobromińskiego odnotował 9 budynków dworskich w mieście, w tym 8 murowanych i 1 drewniany. Zaliczały się do nich dwukondygnacyjny pałac z 21 pokojami, oficyna kuchenna z 5 pokojami i obszernym magazynem, gubernia (mieszkanie administratora dóbr) z 5 pokojami, dwukondygnacyjna brama, 2 oficyny (budynki przeznaczone dla służby – 1 murowana, 1 drewniana), stajnia, dwukondygnacyjny ratusz (na parterze mieściły się sklepy, a na piętrze izba sądowa) oraz browar. Na przedmieściu znajdowało się 20 budynków gospodarczych: folwark, 2 stajnie, obora, spichlerz, gumno, młocarnia, browar ze spichlerzem, „sklep” (pomieszczenie ze sklepieniem, podziemne), tartak, 6 młynów, cegielnia oraz szopa do wyrobu cegły. Większość z nich, bo aż 19, była drewniana, murowany był jedynie sklep, w którym przechowywano wódkę i piwo. W Huczku zlokalizowana była warzelnia soli, złożona z 15 budynków (1 murowanego i 14 drewnianych). Do zabudowy murowanej należała nowo wzniesiona rezydencja oficjalistów żupnych złożona z 4 pokoi i spiżarni. Pozostałe obiekty – drev-

4 one-room houses, 7 two-room houses, 2 three-room houses, 1 four-room house [CPAHU Lviv, f. 20, o. 15, spr. 83, pp. 174–175]. A 1829 list of newly built houses reported 60 houses, with 54 being one-story and 6 being two-story. They had a varying number of rooms: 14 one-room houses, 25 two-room houses, 9 three-room houses, 6 four-room houses, 4 six-room houses, 1 seven-room house, 1 ten-room house. Most were included in the lowest tax category [CPAHU in Lviv, f. 20, o. 15, spr. 83, pp. 213–215].

The inventories allow us to report the number of buildings along specific squares and streets. According to the 1787 inventory, the number of houses along the streets was as follows: „Auf den Ring” (on the market) – 40 houses, „Przedmiaster Gassen” (Przedmiejska Street, probably another name for Przemyska Street) – 23 houses, „Jewish school” (2 buildings), Jewish bathhouse and Jewish hospital, „Neustädter Gassen” (Nowomiejska Street) – 30 houses and butcher’s stall (slaughterhouse), „Schuster Gassen” (Szewska Street) – 33 houses, „Hinter Felsen und Mauer” (Za skalą i murem) – 9 houses, „Hinter Chirower Thor” (Za bramą chyrowską) – 6 houses, „Hinter Neustödter Thor” (Za bramą nowomiejską) – 6 houses, „Hinter Przemysler Thor” (Za bramą przemyską) – 14 houses, „Chyrower Gassen” – 11 houses, „Przy Sckala” (Przy skale) – 7 houses, „W zatyłkach od północy przy murze” – 12 houses, Greek Catholic parish church, brewery [CPAHU in Lviv, f. 19, o. 15, spr. 1, pp. 124–132].

A number of commercial buildings were recorded in the town, which belonged to the burghers and to the manor (and after Austrian state’s takeover, the state treasury). „Wineries” (inns) were such commercial buildings. The 1775 inventory listed nine such buildings. The structure of manorial buildings was more varied. A 1775 inventory of the Dobromyl fee tail listed 9 manorial buildings in the city, including 8 made of brick and 1 made of wood. These included a two-story palace with 21 rooms, a kitchen outbuilding with 5 rooms and an extensive storehouse, a governor’s office (the estate administrator’s dwelling) with 5 rooms, a two-story gatehouse, two outbuildings (buildings designed for servants, one brick and one wooden), a stable, a two-story town hall (with stores on the first floor and a courtroom upstairs) and a brewery. There were 20 outbuildings in the suburb: a farmstead, two stables, a barn, a granary, a threshing floor, a threshing building, a brewery with a granary, a stable, a “store” (a room with a vault, located underground), a sawmill, six grain mills, a brick factory and a shed for making bricks. Of these, 19 were wooden, and one store was made of brick, and held vodka and beer. In Huczko there was also a saltworks, which consisted of fifteen buildings (1 masonry and 14 wooden). The masonry building was a newly built residence for the saltworks officials, which consisted of four rooms and a pantry. The wooden ones were sheds, towers, salt chambers, a scribe’s house, a smithy, stables, and an inn [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142, pp. 7–8, 24–30].

Ryc. 6. Kościół rzymskokatolicki w Dobromilu, pocztówka z 1915 r.; źródło: Biblioteka Narodowa, Polona, <https://polona.pl/preview/b14edb2a-f4b2-4150-ba76-0e62557ff4f3>

Fig. 6. Roman Catholic Church in Dobromyl, postcard from 1915; source: Source: Biblioteka Narodowa, Polona, <https://polona.pl/preview/b14edb2a-f4b2-4150-ba76-0e62557ff4f3>

niane – to m.in. szopy, wieże, komory solne, dom pisarza, kuźnia, stajnia oraz austeria [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142, s. 7–8, 24–30].

Powyższy rozkład budynków potwierdzają austriackie opisy dóbr dobromińskich z lat 1797 i 1802. Opis z 1797 r. wymienia m.in. zamek, mieszkanie dyrektora dóbr, kolejny budynek mieszkalny, dawne mieszkanie ogrodnika, stajnię i wozownię, bramę wjazdową, pomieszczenie nocne przy wjeździe, dom mandatariusza (urzędnika) na przedmieściu, dom chirurga, szkołę, ratusz, jatki rzeźnicze, kompleks zabudowań cegielni (piec, szopa, stodoła, magazyn, dom strycharza) oraz warzelnię soli. W Huczku odnotowano dom mieszkalny, spichlerz, domy leśniczego i nadleśniczego, stajnię, wozownię, komórkę i magazyn na drewno oraz oborę z wozownią [AT-OeStA/FHKA NHF Dom. Staatsgüterbeschr., sygn. 957.32]. Opis z 1802 r. ogranicza liczbę budynków i wymienia jedynie ratusz, browar ze słodownią, młyn i jatki w Dobromilu oraz karczmę i młyn w Huczku [AT-OeStA/FHKA NHF Dom. Staatsgüterbeschr., sygn. 949.5].

Na planach Dobromila z lat 20. XIX w. odnotowano ratusz, słodownię (browar), gorzelnię, rzeźnię, młyn oraz stodołę (ryc. 3, 4).

Zabudowania dworskie (kameralne) były zlokalizowane w trzech częściach Dobromila. Ratusz znajdował się na Rynku Starym. Przy granicy z przedmieściem Huczko usytuowany był zespół zabudowań dworskich, określany w inwentarzach jako „zamek dobromiński” (dawny zamek dolny), którego nie należy utożsamiać z zamkiem górnym. Pierwszy opisywano jako „solidny”, drugi natomiast scharakteryzowano jako „solidnie zbudowany, ale zupełnie zrujnowany”

This distribution of buildings was attested by Austrian descriptions of the Dobromyl estate from 1797 and 1802. The 1797 description listed the castle, the estate director's dwelling, another residential building, a former gardener's dwelling, stables and carriage houses, an entrance gate, a night room at the entrance, a mandatar's (clerk's) house in the suburb, a surgeon's (doctor's) house, a school, a town hall, butchers' stalls, a complex of brickyard buildings (kiln, shed, barn, storehouse, brickmaker's house) and the salt works. In Huczko, the reports mentioned a house, a granary, a forester's and district forester's houses, a stable, a cart house, a wood shed, a wood store, a barn and a carriage house [AT-OeStA/FHKA NHF Dom Staatsgüterbeschr, sign. 957.32]. The 1802 description limited the number of buildings to the town hall, a brewery with a malt house, a mill and butchers' stalls in Dobromyl, and an inn and mill in Huczko [AT-OeStA/FHKA NHK Dom Staatsgüterbeschr. 949.5].

Plans of Dobromyl from the 1820s note a town hall, malt house/brewery, distillery, slaughterhouses, mills, and a barn (Fig. 3, 4).

Manorial (cameral) buildings were located in three parts of Dobromyl. The town hall was located on Rynek Stary. At the border with the suburb of Huczko there was a complex of manor buildings called “Dobromyl castle” (the old lower castle) in the inventories, which must not be confused with the upper castle. The first was described as “solid,” while the other as “solidly built, but completely ruined” [Galicja 2017, p. 9]. The grange and saltworks buildings were located on the other side of the Wyrwa River, already in the suburb of Huczko.

[Galijs 2017, s. 9]. Zabudowania folwarczne i salinarne znajdowały się po drugiej stronie rzeki Wyrwy, na przedmieściu Huczko.

Trzecią grupę obiektów w Dobromilu stanowiła architektura sakralna związana z Kościołami rzymskokatolickim i greckokatolickim oraz społecznością wyznania mojżeszowego.

Rzymskokatolicki kościół parafialny został wzniesiony na niewielkim placu wydzielonym z zabudowy miejskiej (ryc. 3, poz. 7; ryc. 6). Jego prezbiterium było skierowane ku wschodowi. Świątynię przebudowywano w latach 1743–1753 [Krasny 1995, s. 271–272]. Na początku XIX w. kościół opisywano jako murowany i kryty dachówką, ale wymagający nowego wiązania dachowego i wybielenia ścian. Obok stała murowana dzwonnica nakryta dachem gontowym. Plebania była murowana, posadowiona na murowanym fundamencie (ryc. 3, poz. 8). Składała się z czterech pokoi i wymagała naprawy dachu. Osobny budynek mieścił kuchnię z izbą dla służby. Odnotowano jeszcze altarię, służącą jako mieszkanie wikarego, została ona jednak sprzedana i w rezultacie wikary nie dysponował własnym lokum. Wspomniano również o innym budynku, przeznaczonym na mieszkania dla proboszcza i wikarego. Był on dwupiętrowy, murowany, kryty dachówką, lecz nieukończony. Na jego parterze mieszkali ubodzy oraz organista i kościelny. Był to zapewne szpital zaznaczony na planach miasta (ryc. 3, poz. 9) oraz wymieniany w opisie dóbr z 1797 r. Do zabudowań parafialnych należały również budynki gospodarcze: drewniano-murowana stajnia dla koni, wołów i krów oraz drewniano-murowana stodoła z wozownią. Zostały one wzniesione w 1761 r. Do obiektów kościelnych zaliczano ponadto murowaną szkołę „za miastem” [CPAHU we Lwowie, f. 159, o. 9, spr. 3095, s. 2–2v].

W epoce przedrozbiorowej w Dobromilu funkcjonowały cztery cerkwie: dwie w centrum (Narodzenia NMP i św. Mikołaja) oraz dwie na przedmieściu Huczko (św. Spasa i św. Onufrego – przyklasztorna). Rozpoczęto również budowę kolejnej – Zesłania Ducha Świętego, którą ukończono w 1848 r. W 1. połowie XIX w. z dawnych czterech cerkwi zachowały się trzy: Zesłania Ducha Świętego i św. Mikołaja oraz św. Onufrego. Cerkiew św. Mikołaja zawałiła się w 1828 r., a teren stał się własnością miasta [Hyc 1937, s. 43, 61–62]. Ostatecznie przetrwały jedynie dwie świątynie – stara cerkiew św. Onufrego oraz nowa cerkiew Zesłania Ducha Świętego.

Klasztor bazylianów położony był na południe od miasta, w leśnej i górzystej okolicy. Składał się z murowanego, jednopiętrowego budynku klasztornego z dziedzińcem i kościołem, kilku mniejszych zabudowań gospodarczych oraz obszernego ogrodu. Całość była otoczona częściowo parkanem, częściowo murem [ANK, Teki Schneidra, sygn. 29/864/402; Łobeski 1858a].

Społeczność żydowska posiadała własne obiekty sakralne i użyteczności publicznej: synagogę przy ul. „Przemyskiej” (ryc. 3, poz. 14), którą w inwentarzu

The third group of buildings in Dobromyl consisted of the religious architecture of the Roman Catholic and Greek Catholic Churches, as well as of the followers of Judaism.

The Roman Catholic parish church was erected on a small plot delineated from the urban development (Fig. 3, item 7; Fig. 6). Its chancel faced east. The church was remodeled between 1743 and 1753 [Krasny 1995, pp. 271–272]. In the early nineteenth century, the church was described as made of brick, covered in tiles, and as needing a new roof truss and whitewashing. There was also a separate bell tower with a shingled roof. The parsonage was a brick building with a brick foundation (Fig. 3, item 8). It consisted of four rooms. It was in need of a new roof. The kitchen and servants' quarters were located in a separate building. An altaria, used as the vicar's dwelling, was also noted, but it was sold and the vicar did not have their own dedicated residence. Also mentioned was another building that was to serve as housing for the parish priest and the vicar. It was two-story, brick, with a tiled roof, but was unfinished. Downstairs lived the poor, as well as the organ player and the parish clerk. This was probably the hospital marked down on the town's plans (Fig. 3, item 9) and listed in the estate description from 1797. The parish's ancillary buildings were represented by a wooden and brick stable for horses, oxen and cows, and a wooden and brick shed with a carriage house. The parish buildings were erected in 1761. The church buildings also included a brick school “outside the town” [CPAHU in Lviv, f. 159, o. 9, spr. 3095, pp. 2–2v].

In the pre-partition era, Dobromyl featured four Orthodox churches: two in the center (Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary and St. Nicholas' Church), and two in the Huczko suburb (the Church of the Holy Savior and St. Onuphrius' Church, which adjoined the monastery). The construction of another Orthodox church—the Pentecost Church—was also initiated and finalized in 1848. In the early nineteenth century, out of the four Orthodox churches, two had survived: the Pentecost Church and St. Nicholas' Church, and the monastic church. The Church of St. Nicholas collapsed in 1828, and the site became municipal property [Hyc 1937, pp. 43, 61–62]. Thus only two churches survived: that of St. Onuphrius (monastic church) and the Pentecost church.

The Basilian monastery was located south of the town, in a forested and mountainous area. The monastery development complex consisted of the monastery building proper, which was made of brick, had one floor, a courtyard and a church, several smaller ancillary buildings and an extensive garden surrounded in part by a palisade and in part by a wall [ANK, Teki Schneidra, file no. 29/864/402; Łobeski 1858a].

The Jewish community had its own buildings: a synagogue on “Przemyska” Street (Fig. 3, item 14),

z 1775 r. określono jako „nowo pobudowaną”, a także łaźnię i szpital [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142, s. 12].

W świetle opisów miast stanowiących dodatek do mapy Galicji, tzw. mapy Miega (1779–1783), Dobromil przedstawiał się jako ośrodek dobrze zagospodarowany: „Jest solidnie zabudowany, ma solidny zamek, ratusz, kościół z murem, solidną synagogę i dobrze zbudowane domy”. Na przedmieściu Huczko znajdował się „solidny dwór” z dwoma młynami i warzelnią soli [Galicja 2017, s. 9].

Socjotopografia

Powyższy rozkład przestrzenny domów i obiektów gospodarczych odzwierciedlał strukturę społeczną Dobromila. Pod względem gospodarczym miasto dzieliło się na część miejską i przedmieście. Ta pierwsza stanowiła ośrodek działalności rzemieślniczej, handlowej i usługowej. Zamieszkiwali ją kupcy, rzemieślnicy oraz mieszczaństwo prowadzący karczmy. Przedmieście było natomiast osadą typowo rolniczą, zamieszkałą przez rolników, rzemieślników i młynarzy. Mieszkali tam poddani dominium dobromilskiego i proboszcza rzymskokatolickiego. W źródłach dzielono ich na „rolników”, „chałupników” oraz „młynarzy”. Rolnicy utrzymywali się z uprawy ziemi, odrabiali pańszczyznę, płacili czynsz i przekazywali daniny w naturze. Chałupnicy, czyli poddani posiadający chałupy, płacili czynsz [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142, s. 37–39]. Osobną kategorią mieszkańców przedmieścia była czeladź dworska oraz pracownicy warzelni soli.

Pod względem etniczno-wyznaniowym społeczność Dobromila tworzyły trzy grupy: Żydzi, Polacy wyznania rzymskokatolickiego oraz Rusini wyznania unickiego. Ludność żydowska już w połowie XVIII w. stanowiła ponad połowę mieszkańców. Według austriackich spisów wojskowych jej udział wynosił 51,4% w 1790 r., 51,8% w 1816 r. oraz 57,9% w 1824 r. [Kosińska 1972, tabela nr 1; Jewuła 2013, s. 187].

Jerzy Motylewicz pisał o „ulicach etnicznych” w dużych miastach ziemi sanockiej i przemyskiej, czyli zamieszkiwanych przez zwarte grupy etniczne [Motylewicz 1999, s. 149–155]. Zjawisko to można zaobserwować również w Dobromilu. Skupiska ludności żydowskiej koncentrowały się przy Rynku Starym i ul. „Przemyskiej” (tab. 1; ryc. 4), największe skupisko ludności ukraińskiej znajdowało się natomiast na przedmieściu Huczko. Przy ulicy „Nowomiejskiej” wszystkie domy zostały zaklasyfikowane jako chrześcijańskie, co potwierdzają nazwiska ich właścicieli, z wyjątkiem jednego, którego przynależność wyznaniowo-etniczna budzi wątpliwości (tab. 1). Dane metryki józefińskiej wskazują, że ludność żydowska zamieszkiwała głównie Rynek Stary oraz ul. „Przemyską” i „W Zatyłkach” [Na styku kultur i narodów 2023, s. 49]. Analiza imion i nazwisk mieszkańców chrześcijańskich pozwala postawić tezę, że w obrębie miasta dominowała ludność polska, podczas gdy przedmieście zamieszkiwała głównie ludność ukraińska.

which the 1775 inventory described as “newly built,” a bathhouse and a hospital [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142, p. 12].

In light of the descriptions of towns that were a supplement to the map of Galicia, the so-called Mieg map (1779–1783), Dobromyl presented itself as a well-developed center: “It is solidly built, with a solid castle, town hall, a church with a wall, a solid synagogue and well-built houses.” In Huczko there was a “solid manor” with two mills and a salt brewery [Galicja 2017, p. 9].

Sociotopography

The spatial distribution of houses and ancillary buildings described above were reflected in Dobromyl’s sociotopography. Economically, Dobromyl was divided into a town and a suburb. The town provided artisanal, commercial and service functions. It is here that merchants, craftsmen, and the burghers who ran inns lived. The suburb was a typical agricultural settlement, populated by farmers, craftsmen and millers. The subjects of the Dobromyl dominion and the Dobromyl Roman Catholic parish priest lived there. They were divided into “farmers,” “cotters” and millers. The “farmers” made their living by farming, fulfilling their serfdom-related obligations, paying rent and providing tributes in kind. The “cotters,” i.e., serfs who owned cottages, paid rent [LNNB, f. 141, o. 1, spr. 142, pp. 37–39]. The manorial servants and saltworks workers were a separate category of the suburb’s residents.

Ethnically and religiously, Dobromyl’s community was made up of three groups: Jews, Polish Roman Catholics, and Ruthenians Uniates. The Jewish population had already made up more than half of the population in the mid-eighteenth century. According to Austrian military censuses, the Jewish population was 51.4% in 1790, 51.8% in 1816 and 57.9% in 1824 [Kosińska 1972, table no. 1; Jewuła 2013, p. 187].

Jerzy Motylewicz wrote about “ethnic streets” in the large towns of the Sanok and Przemyśl lands, i.e., streets populated by closely knit ethnic groups [Motylewicz 1999, pp. 149–155]. This phenomenon was also evident in Dobromyl. There were concentrations of Jewish people at the market square and “Przemyska” Street (Table 1; Fig. 4). The largest concentration of the Ukrainian population was in the suburb of Huczko. Along “Nowomiejska” Street, all the houses were classified as Christian, this is confirmed by the names of their owners, with the exception of one whose religious and ethnic origin is questionable (Table 1). According to the Josephinian Land Survey, the Jewish population resided mainly in Rynek and on “Przemyska” and “W Zatyłkach” streets [Na styku kultur i narodów 2023, p. 49]. An analysis of the names and surnames of Christian residents allows us to hypothesize that in the town itself, the Polish population predominated in the Christian population category. The suburb was inhabited by a mostly Ukrainian population.

Tab. 1. Struktura wyznaniowo-narodowa mieszkańców rynków i ulic Dobromila w latach 1773–1824

Lokalizacja	Domy chrześcijańskie				Domy żydowskie			
	1773	1775	1779	1824	1773	1775	1779	1824
„Rynek [Stary]”	10*	9	12	8	7*	30	28	34
„Ulica Przemyska”	6	7	32	16	19	14	18	18
„Ulica Nowomiejska”	29	28		37	0	0	1	
Ulica Chyrowska/Samborska	10	10	13	12	0	0	0	5
„Platea Monaster.[iensis]”**	16				3			
„Platea Occidentalis”***	2				17			
„Ulica przy Skalce”		16	17			2	2	
„Ulica Szewska przy Skalce”	32	29	31	61	0	1	1	13
„Ulica za Skalką alias za Murem”		8	9			0	0	
„Ulica za Murem za Bramą Chyrowską”		4	6			0	0	
„Ulica za Bramą Nowomiejską”		2	5			0	0	
„Rynek Nowy za Bramą Przemyską”	30	14	13		0	0	0	
„W zatyłkach od północy ku murze”		3	4			2	3	
„Pod cmentarzem żydowskim”								8

* Dane obejmują wyłącznie dwie pierzeje Rynku Starego – wschodnią i południową.

** Ulica obejmuje północną pierzeję Rynku Starego.

*** Ulica obejmuje zachodnią pierzeję Rynku Starego.

Źródło: LNNB, f. 141, o. 1, spr. 109, 142; ANK, Zbiór kartograficzny, sygn. 587; ANK, Teki Schneidra, sygn. 29/684/402

Tab. 1. Religious and national structure of the population of Dobromyl's market squares and streets in 1773–1824

Location	Christian homes				Jewish homes			
	1773	1775	1779	1824	1773	1775	1779	1824
“Rynek [Stary]”	10*	9	12	8	7*	30	28	34
“Przemyska” Street	6	7	32	16	19	14	18	18
“Nowomiejska” Street	29	28		37	0	0	1	
“Chyrowska/Samborska” Street	10	10	13	12	0	0	0	5
“Platea Monaster.[iensis]”**	16				3			
“Platea Occidentalis”***	2				17			
“Przy Skalce” Street		16	17			2	2	
“Szewska przy Skalce” Street	32	29	31	61	0	1	1	13
“Za Skalką” alias “Za Murem” Street		8	9			0	0	
“Za Murem za Bramą Chyrowską” Street		4	6			0	0	
“Za Bramą Nowomiejską” Street		2	5			0	0	
“Za Bramą Przemyską” Street	30	14	13		0	0	0	
“W Zatyłkach od Północy ku Murze” Street		3	4			2	3	
“Pod cmentarzem żydowskim”								8

* Data covers only two frontages of Rynek Stary, the eastern and southern frontages.

** This street covers the northern frontage of Rynek Stary.

*** This street covers the western frontage of Rynek Stary.

Source: LNNB, f. 141, o. 1, spr. 109, 142; ANK, Zbiór kartograficzny, ref. 587; ANK, Teki Schneidra, ref. 29/684/402.

Do czasów współczesnych przetrwał historyczny układ urbanistyczny Dobromila: prostokątny rynek (Rynek Stary) z ratuszem i pomnikiem Adama Mickiewicza, kościół, synagoga oraz cerkiew. Zachowały się też dwa dawne cmentarze – katolicki i żydowski [Nicieja 2014, s. 207]. Ratusz został przebudowany w 1892 r., a w 1903 r. przed jego fasadą ustawiono pomnik z popiersiem Mickiewicza.

Przetrwał również klasztor bazylianów, mimo że w XIX w. przeżywał on znaczny kryzys. Spadła liczba alumnów: w 1847 r. było ich dwóch, w 1852 r. sześciu, a w 1879 r. ponownie dwóch. Kilka lat później przeprowadzano reformę zakonu bazylianów. W Dobromilu wyremontowano budynki klasztorne i utworzono nowicjat. W tym okresie klasztorem opiekowali się jezuiti i bazylianie. W 1904 r. oba zgromadzenia opuściły miasto, jednak bazylianie powrócili w 1920 r. Po II wojnie światowej w klasztornych murach ulokowano szkołę zawodową, a później zakład dla umysłowo chorych kobiet. W tym czasie przebudowano cerkiew. Najmniej ucierpiała dzwonnica i klasztor. W 1992 r. bazylianie odzyskali klasztor i podjęli prace remontowe [Kurek-Grad 2007, s. 70–71; Hyc 1937, s. 57]

W XIX w. zamek górny, a raczej jego ruiny, uległ dewastacji. W „Specyfikacji wszelkich realności i praw do monasteru Bazylianów dobromilskich...” z 1803 r. odnotowano, że zakonnicy otrzymali w 1784 r. od Anny Białogłowskiej zgodę na wykorzystanie murów zamkowych na remont klasztoru [CPAHU we Lwowie, f. 159, o. 9, spr. 3593, s. 6v]. Felicjan Łobeski w 1858 r. zanotował, że ruiny zostały zakupione przez bazylianów, którzy początkowo zamierzali rozebrać je na materiał budowlany, ale ostatecznie zrezygnowali z tego zamiaru [Łobeski 1858b, s. 371]. Pod koniec XIX w. z inicjatywy Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej ruiny zinwentaryzowano, opisano oraz objęto ochroną konserwatorską [Kurek-Grad 2007, s. 65].

Niewielkim zmianom uległa socjotopografia miasta. Opis życia w Dobromilu na przełomie XIX i XX w. pozostawił żydowski pamiętnikarz Saul Miller. Wspominał on, że w pobliżu Rynku (Starego) żydowscy furmani oczekiwali na podróżnych udających się na dworzec kolejowy. Pisał również, że Rynek z trzech stron otoczony był kamienicami i sklepami należącymi do Żydów. Przy czwartej pierzei znajdowały się apteka, sąd, poczta i karczma. Od Rynku odchodziło kilka ulic zamieszkałych głównie przez ludność żydowską. Miller wymienił ul. Szewską, przy której mieszkali szewcy, krawcy, piekarze, stolarze i inni rzemieślnicy [Miller 1980, s. 4–5].

W XIX i XX w. dwa historyczne obiekty Dobromila, ruiny zamku i klasztor bazylianów, stały się turystycznymi atrakcjami. Pisano o nich w prasie. Krótki opis miasta został zamieszczony na łamach lwowskiego czasopisma „Rozmaitości”, dodatku do dziennika „Gazeta Lwowska”, już w 1834 r. [„Rozmaitości” 1834, s. 151]. W 1839 r. artykuł poświęcony Dobromilowi opubliko-

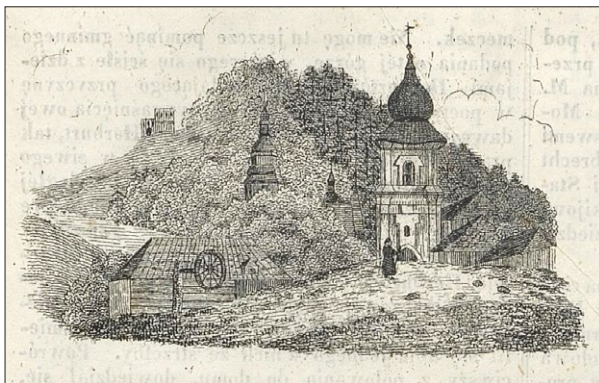
Dobromyl’s historic urban layout has survived to the present day: consisting of the rectangular market square (Rynek Stary) with a town hall and a monument to Mickiewicz, a church, a synagogue and an Orthodox church. Two old cemeteries—a Polish one and a Jewish one—have also survived [Nicieja 2014, p. 207]. The town hall was remodeled in 1892, and a monument with a bust of Mickiewicz was erected in front of it in 1903.

The Basilian monastery also survived, even though it underwent a significant crisis in the nineteenth century. The number of alumni dropped. There were two in 1847, and six in 1852, and two again in 1879. A few years later, the Basilian Order was reformed. In Dobromyl itself, buildings were renovated and a novitiate was established. During this time, the monastery was cared for by Jesuits and Basilians. In 1904, both congregations left Dobromyl. The Basilians returned in 1920. After the Second World War, a vocational school and later an institution for mentally ill women were located within the monastery’s walls. During this time, the monastic Orthodox church was remodeled. The bell tower and monastery suffered the least damage. In 1992, the Basilians reclaimed the monastery and renovated it [Kurek-Grad 2007, pp. 70–71; Hyc 1937, p. 57]

In the nineteenth century, the upper castle, or rather its ruins, deteriorated into dereliction. The 1803 document “Specyfikacja wszelkich realności i praw do monasteru Bazylianów dobromilskich...” notes that in 1784 the monks received permission from Anna Białogłowska to use the castle walls for monastery repairs [CPAHU in Lviv, f. 159, o. 9, spr. 3593, p. 6v]. Felicjan Łobeski noted in 1858 that the ruins were purchased by the Basilians, who planned to dismantle it to procure building material, but they abandoned this [Łobeski 1858, p. 371]. At the end of the nineteenth century, on the initiative of the Western Galicia Conservators Circle, the ruins were surveyed, documented and placed under conservation [Kurek-Grad 2007, p. 65].

The sociotopography of the town changed slightly. A description of life in Dobromyl at the turn of the twentieth century was left by Jewish diarist Saul Miller. He recalled that near Rynek Stary, Jewish wagoners had waited for travelers wishing to go to the train station. He wrote that the market had been surrounded on three sides by tenements and stores owned by Jews. On the fourth side of Rynek Stary there were a pharmacy, a courthouse, a post office and a tavern. Several streets, also inhabited by the Jewish population, diverged from Rynek Stary. Miller mentioned Szewska Street, where shoemakers, tailors, bakers, carpenters and other craftsmen had lived [Miller 1980, pp. 4–5].

In the nineteenth and twentieth centuries, two historical sites, the castle ruins and the Basilian monastery, became tourist attractions. They were reported on in the press. A brief description of Dobromyl was published in

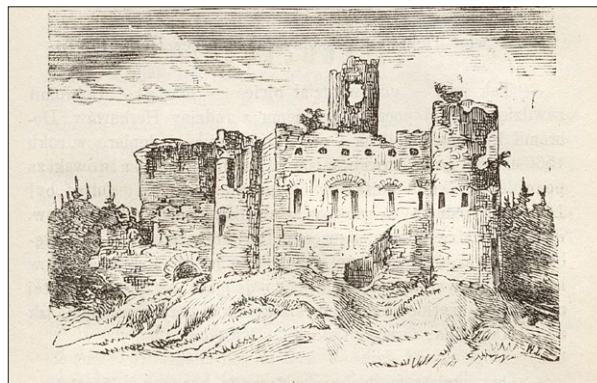
Ryc. 7. Rysunek klasztoru bazylianów i zamku górnego ilustrujący artykuł Żegoty Pauliego, opublikowany na łamach „Przyjaciela Ludu”; źródło: Pauli 1839, s. 229

Fig. 7. Drawing of the Basilian monastery and the upper castle, which illustrates Żegota Pauli's article published in "Przyjaciela Ludu;" Source: Pauli 1839, p. 229

wał Żegota Pauli na łamach „Przyjaciela Ludu”. Z kolei w 1858 r. Felician Łobeski napisał dla „Rozmaitości” obszerny artykuł zatytułowany *Monaster OO. Bazylianów nad Dobromilem w obwodzie Sanockim* [Łobeski 1858a, s. 361–363; Łobeski 1858b, s. 369–371]. Jedno z opowiadań poświęconych Dobromilowi opublikowało także czasopismo „Przyjaciela Dzieci” w 1863 r. Artykuły prasowe koncentrowały się na klasztorze bazylianów i ruinach zamku. Przytaczano również dzieje rodu Herburtów, natomiast samemu miastu poświęcano niewiele uwagi. Wskazywano jednak na jego przyrodnicze walory: „Dobromil jest jednym z najporządniejszych miasteczek wschodniej Galicji. Leży w dolinie otoczonej zewsząd górami i rozściela się niejako u stóp starego zamczyska, wznoszącego się na wysokim, stromym szczycie górskim” [Pielgrzymka 1863, s. 281–282].

Dobromil wzbudzał zainteresowanie rysowników. Sylwetkę klasztoru bazylianów i zamku górnego, ilustrującą artykuł Żegoty Pauliego *Klasztor Bazylianów w Dobromilu i gruzi zamku Herburtów*, opublikowano na łamach „Przyjaciela Ludu” (ryc. 7), a rysunek ruin zamku został zamieszczony w „Przyjacielu Dzieci” (ryc. 8). Widok miasta „z natury”, zatytułowany *Dobromil nad rzeką Wyrwą*, sporządził też Napoleon Orda (ryc. 9), który ukazał klasztor bazylianów na tle wzgórze z ruinami zamkowymi. Na podstawie rysunku Adama Gorczyńskiego Karol Auer wykonał chromolitografię przedstawiającą monaster w Dobromilu (1837–1838). Widok klasztoru Bazylianów w Dobromilu znalazł się również na kartach publikacji *Galicyja w obrazach czyli Galeria litografowanych widoków, okolic i najznakomitszych zabytków w Galicji z opisaniem obrazów w języku polskim i niemieckim*, wydanej przez Piotra Pillera we Lwowie w 1840 r. Fotografie monasteru i zamku były też licznie wykorzystywane na pocztówkach.

W 2. połowie XIX w. zabytki Dobromila wzbudziły zainteresowanie historyków sztuki i konserwatorów zabytków. W 1890 r. klasztor zwiedził prof. Władysław Łuszczkiewicz podczas wakacyjnej wycieczki ze stu-

Ryc. 8. Rysunek ruin zamku górnego ilustrujący artykuł o Dobromilu na łamach „Przyjaciela Dzieci”; źródło: *Pielgrzymka* 1863, s. 281

Fig. 8. Drawing of the Herbut castle ruins that illustrates an article on Dobromyl; source: *Pielgrzymka* 1863, p. 281

the Lviv magazine “Rozmaitości,” a supplement to the Lviv daily “Gazeta Lwowska” in 1834. [“Rozmaitości” 1834, p. 151]. In 1839, Żegota Pauli published an article on the pages of “Przyjaciela Ludu.” In 1858, Felician Łobeski published an article entitled *Monaster OO. Bazylianów nad Dobromilem w obwodzie Sanockim* [Łobeski 1858a, pp. 361–363; Łobeski 1858b, pp. 369–371]. The magazine “Przyjaciela Dzieci” devoted one of its stories to Dobromyl. Newspaper articles focused on describing the Basilian monastery and castle ruins. The history of the Herbut family was referenced. The town itself received little attention, but its natural advantages were remarked on: “Dobromyl is one of the most orderly towns in eastern Galicia. It lies in a valley surrounded by mountains on all sides and spreads out, as it were, at the foot of an old castle, rising on a high, steep mountain peak” [Pielgrzymka 1863, pp. 281–282].

Dobromyl aroused the interest of illustrators. A skyline featuring the Basilian monastery and the Herbut castle, illustrated by Żegota Pauli's article *Klasztor Bazylianów w Dobromilu i gruzi zamku Herburtów*, was published in “Przyjaciela Ludu” (Fig. 7). A drawing of the ruins of the upper castle was included in the “Przyjaciela Dzieci” (Fig. 8). A view of the town “as seen,” entitled *Dobromil nad rzeką Wyrwą* was drawn by Napoleon Orda (Fig. 9). It showed the Basilian monastery against the background of a hill with the ruins of the castle. Based on Adam Gorczyński's drawing, Karol Auer prepared a chromolithograph depicting the monastery in Dobromyl (1837–1838). A view of the Basilian monastery in Dobromil was included on the pages of a publication entitled *Galicyja w obrazach czyli Galeria litografowanych widoków, okolic i najznakomitszych zabytków w Galicji z opisaniem obrazów w języku polskim i niemieckim* published by Piotr Piller in Lviv in 1840. Photographs of the monastery and the castle appeared in large numbers on postcards.

In the late nineteenth century, Dobromyl's monuments aroused the interest of art historians and conser-

Ryc. 9. Napoleon Orda, *Dobromil nad rzeką Wyrwą*, źródło: Napoleon Orda, *Album widoków historycznych Polski poświęcony Rodakom* [...], Warszawa 1880, plansza 175, Cyfrowe Muzeum Narodowe w Warszawie, <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/922103>

Fig. 9. Napoleon Orda, *Dobromil nad rzeką Wyrwą*; source: Napoleon Orda, *Album widoków historycznych Polski poświęcony Rodakom* [...], Warszawa 1880; sheet 175, Cyfrowe Muzeum Narodowe w Warszawie, <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/922103>

Ryc. 10. Witold Stefan Matejko, *Ruiny zamku Herburtów w Dobromilu*, 1890; źródło: Biblioteka Jagiellońska, sygn. BJ Graf. I.R. 4750–4775, Teka 92, rys. 4775

Fig. 10. Witold Stefan Matejko, *Ruiny zamku Herburtów w Dobromilu*, 1890; source: Biblioteka Jagiellońska, ref. BJ Graf. I.R. 4750–4775, Teka 92, drawing 4775

dentami krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych. W trakcie wyjazdu rysowali oni widoki miast i wsi oraz znajdujących się w nich zabytków. W wycieczce po Podkarpaciu w 1890 r. wzięło udział sześciu studentów. Efektem wyjazdu były trzy szkicowniki. Jeden z nich znajduje się obecnie w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej i zawiera m.in. szkice Stefana Matejki, bratanka Jana Matejki, który wykonał rysunki zewnętrznych i wewnętrznych murów ruin zamku górnego (ryc. 9) [Ross 1970, s. 27–29]. Klasztorem zainteresowało się również Grono c.k. Konserwatorów Galicji Wschodniej, które w 1906 r. sprzeciwiało się planom rozbiórki klasztoru, cerkwi i dzwonnicy, do której ostatecznie nie doszło [Qurini-Popławski, Qurini-Popławski 2009, s. 425–426].

Dobromil przyciągał także pielgrzymów z okazji odpustów oraz turystów. Stanisław Klimpel wspominał: „Jedną ze znakomitych ciekawostek Dobromila były ruiny zamku Herburtów, położone na wyniosłym wzgórzu opodal miasta. Na szczycie grzbietu górskiego o wysokości 555 m nad poziomem morza, na południe od miasta w odległości około 4 km (w linii powietrznej) leżał ongiś zamek Herburtów, starszy od samego miasta, własność znanego od XIV wieku rodu Herburtów. Ruiny te znałem dobrze, gdyż zwiedziłem je dwukrotnie, w tym ostatnio w roku 1931, gdy z matką byłem na wakacjach w Krościenku i poprowadziłem wycieczkę na Hebur” [Klimpel 2001, s. 82].

Podsumowanie

Na podstawie analizowanych źródeł narracyjnych i kartograficznych można sformułować szereg wniosków ogólnych. Zmiana przynależności państwowej, a także stosunków własnościowych – związana z wyku-

vators. In 1890, the monastery was visited by Professor Władysław Łuszczkiewicz during a summer trip with students from the School of Fine Arts in Cracow. During a trip, the students drew views of the towns and villages and their monuments. Six students took part in a 1890 tour of the Subcarpathian region. This trip produced three sketchbooks. One of them is currently in the collection of the Jagiellonian Library and contains, among others, sketches by Stefan Matejko, nephew of Jan Matejko, who prepared a sketch of the exterior and interior walls of the upper castle ruins (Fig. 9) [Ross 1970, pp. 27–29]. The monastery also attracted the interest of the Eastern Galician Conservators Circle. In 1906, it opposed plans to demolish the monastery's Orthodox church and bell tower, which ultimately did not happen [Qurini-Popławski, Qurini-Popławski 2009, pp. 425–426].

Dobromyl also attracted pilgrims on the occasion of indulgences, and tourists. Stanisław Klimpel recalled:

“One of Dobromyl's outstanding curiosities was the ruins of the Hebur castle, located on a lofty hill near the town. On top of a mountain ridge rising 555 m a.s.l., south of the town at a distance of about 4 km (along an air line), there once was Hebur Castle, older than the town itself, the property of the Hebur family known since the fourteenth century. I knew these ruins well, as I had visited them twice, including the last time in 1931, when I was on vacation in Krościenko with my mother and led a trip to Hebur” [Klimpel 2001, p. 82].

Conclusions

Based on the analyzed narrative and cartographic sources, we can formulate a range of general conclusions. The change in state affiliation and property relations—

pieniem miasta z rąk prywatnych przez rząd austriacki – nie wpłynęły zasadniczo na układ przestrzenny, zabudowę ani socjografię miasta. Utrzymał się podział na rejony z przewagą ludności żydowskiej (centrum miasta, okolice synagogi) oraz z przewagą ludności chrześcijańskiej (przedmieścia). Austriacki skarb państwa nie wpłynął w sposób istotny na rozwój gospodarczy Dobromiła w XIX w. W tym okresie miasto stało się atrakcją turystyczną, opierając swoją rozpoznawalność na przedrozbiorowym dziedzictwie architektonicznym, przede wszystkim ruinach zamku Herburtów oraz klasztorze bazylianów.

Niniejszy artykuł nie wyczerpuje problematyki dziejów Dobromiła w epoce rozbiorowej. Dalszych badań wymagają zwłaszcza zagadnienia związane z gospodarką miasta, w tym jego funkcjonowaniem jako stolicy rządowego kompleksu dóbr ziemskich, historia klasztoru bazylianów i parafii obu obrządków, losy dobromińskich Żydów do czasu II wojny światowej, a także przemiany miejskiej zabudowy.

associated with the town's purchase from private hands by the Austrian government—did not substantially affect the town's spatial layout, development or sociology. The division into areas with a predominant Jewish population (town center, the area near the synagogue), and with a predominantly Christian population (suburbs) persisted. The Austrian state treasury did not significantly contribute to Dobromyl's economic growth in the nineteenth century. During this period, the town became a tourist attraction, and based its recognizability on its pre-partition architectural heritage, primarily the upper castle and the Basilian monastery.

This article does not exhaust the history of Dobromyl in the partition period. Further research is required, especially on the city's economy and operation as a government complex of landed properties, the history of the Basilian monastery and the parishes of the two rites, the history of Dobromyl's Jews up to the Second World War, as well as changes in the city's development.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

- Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej CPAHU we Lwowie):
- f. 19: Metryka józefińska, o. 15, spr. 1;
 - f. 20: Metryka franciszkańska, o. 15, spr. 83;
 - f. 146: Namiestnictwo Galicyjskie, o. 18, spr. 3170, 3171;
 - f. 159: C.k. Galicyjska Prokuratura Skarbowa we Lwowie, o. 9, spr. 3095, 3593.
- Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka im. Wasyła Stefanyka (dalej LNNB), f. 141: Rękopisy Aleksandra Czołowskiego, o. 1, spr. 109, 142.
- Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej ANK):
- Teki Schneidra, sygn. 29/684/402, 29/864/403;
 - Zbiór kartograficzny, sygn. 586, 587.
- Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Geodezyjne, Stadt Dobromil in Galizien Sanoker Kreis, sygn. 353M.
- Oesterreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammer und Finanzministerium, Domänenakten, Staatsgüterbeschreibung (dalej: AT-OeStA/FHKA NHF Dom. Staatsgüterbeschr.), sygn. 949.5, 957.32.
- Biblioteka Jagiellońska, Magazyn Grafiki, Teki 92, Szkicownik z podróży studenckiej po Podkarpaciu w roku 1890, sygn. BJ Graf. I.R. 4750–4775.

Teksty źródłowe / Source texts

- Galicia na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783*, t. 7, cz. A–B, red. Waldemar Bukowski, Bogusław Dybaś, Zdzisław Noga, Kraków–Warszawa 2017.
- Klimpel Stanisław, *W dolinie Wyrwy*, Warszawa 2001.

- Łobeski Felicjan, *Monaster OO. Bazylianów nad Dobromilem w obwodzie Sanockim*, „Rozmaitości” 1858a, nr 46, 17 listopada.
- Łobeski Felicjan, *Monaster OO. Bazylianów nad Dobromilem w obwodzie Sanockim*, „Rozmaitości” 1858b, nr 47, 24 listopada.
- Miller Saul, *Life in a Galician shtetl 1890–1907*, New York 1980.
- Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, t. 50: *Bukowsko, Dobromil i Jaćmierz*, oprac. Krzysztof Ślusarek, Hubert Ossadnik, Kraków 2023.
- Pauli Żegota, *Klasztor Bazylianów w Dobromilu i gruzi zamku Herburtów*, „Przyjaciel Ludu” 1839, R. 5, nr 29.
- Pielgrzymka*, „Przyjaciel Dzieci” 1863, nr 18, 15 września.
- Ross Juliusz, *Szkicownik i rysunki uczniów Krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z podróży po Podkarpaciu w roku 1890*, „Zeszyty Naukowe Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie” 1970, nr 1.
- „Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej” 1834, nr 19.
- Staszic Stanisław, *O ziemiorodztwie Karpatów i innych gór i równin Polski*, Warszawa 1815.

Opracowania / Secondary sources

- Bevz Mykola, *Town of Dobromil and its castles: An attempt of reconstruction the planning structure for the 17th century*, „Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historic Fortification: Collection of Scientific Articles” 2021, t. 15.
- Czemeryński Kornel, *O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej*, Lwów 1870.

- Dobromil, Warszawa 2000.
- Hec Mykola, *Stolica Herburtiv (Narisy s minulovo i suczasno Dobromila)*, Dobromil 1937.
- Jewuła Łukasz, *Galicyskie miasta i miasteczka oraz ich mieszkańcy w latach 1772–1848*, Kraków 2013.
- Kosińska Władysława, „Rozwój demograficzny miast i miasteczek w cyrkule sanockim w latach 1790–1824”, praca magisterska pod kier. prof. dr. hab. Mariusza Kulczykowskiego, Kraków 1972.
- Krasny Piotr, *Renesansowy kościół w Dobromilu i jego związki z architekturą mazowiecką*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1995, R. 57, nr 3–4.
- Kurek-Grad Leokadia, *Dobromil. Miasto naszych przodków*, Przemyśl 2007.
- Motylewicz Jerzy, *Przywileje Żydów dobromilskich z 1612 i 1756 roku*, „Rocznik Przemyśki” 1996, t. 32, z. 1.
- Motylewicz Jerzy, *Ulice etniczne w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w XVII i XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1999, nr 1–2.
- Nestorow Dagny, Nestorow Rafał, *Założenia dworsko-ogrodowe na terenie dawnego województwa lwowskiego*, t. 1: *Powiaty dobromilski, mościcki, przemyski*, Kraków 2024.
- Nicieja Stanisław, *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, t. 4: *Kołomyja, Żabie, Dobromil, Opole* 2014.
- Proksa Michał, *Studia nad zamkami i dworami Ziemi Przemyskiej od połowy XIV do początków XVIII wieku*, Przemyśl 2001.
- Quirini-Popławski Łukasz, Quirini-Popławski Rafał, *Główne monastery Beskidów Wschodnich (Dobromil – Ławrów – Hoszów – Skit Maniański). Podróżnicy i badacze do 1914 r.*, [w:] *Turystyka na obszarach górskich*, red. Antoni Jackowski, Franciszek Mróz, Iwona Hodorowicz, Nowy Targ 2009.
- Źródła elektroniczne / Electronic sources**
- Arcanum Maps, Galizien und Lodomerien (1779–1783) – First Military Survey, <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia> (dostęp: 12.12.2025).
- Polona, www.polona.pl (dostęp: 12.12.2025).

Streszczenie

W artykule odtworzono przestrzeń, zabudowę oraz socjotopografię Dobromila na przełomie XVIII i XIX w. Na podstawie inwentarzy miejskich i planów miasta scharakteryzowano poszczególne place i ulice pod kątem struktury ludnościowej – z podziałem na ludność chrześcijańską i żydowską – a także rozmieszczenie budynków mieszkalnych i obiektów gospodarczych. Miasto zamieszkiwała ludność żydowska i chrześcijańska, trudniąca się handlem, rzemiosłem i wyszynkiem alkoholu, natomiast przedmieście – ludność ukraińska, utrzymująca się z rolnictwa. W Dobromilu znajdowały się budynki użyteczności publicznej, takie jak ratusz, oraz gospodarcze – karczmy, rzeźnie, młyny, salina, browar czy cegielnia. Istotną rolę w przestrzeni miasta odgrywały również obiekty sakralne: kościół rzymskokatolicki, klasztor bazylianów, cerkwie unickie oraz synagoga. W artykule przedstawiono także obecność Dobromila w prasie, sztuce i działalności konserwatorskiej. Rekonstrukcja historycznej zabudowy miasta jest szczególnie interesująca ze względu na fakt, że jego układ przestrzenny oraz najważniejsze obiekty zachowały się do czasów współczesnych.

Abstract

This article reconstructs the space, development and sociotopography of Dobromyl at the turn of the eighteenth and nineteenth centuries. Using the town's inventories and its plans, the individual squares and streets were characterized in terms of population, with a division into Christian and Jewish, as well as the placement of residential buildings and the distribution of ancillary buildings. The town itself was home to a Jewish and Christian population, which engaged in trade, crafts and innkeeping, while the suburbs were home to a Ukrainian population, which made a living from agriculture. Dobromyl featured public (e.g., a town hall), commercial (inns, butcherries, mills, salt-works, a brewery, a brickyard) and religious buildings (Roman Catholic churches, a Basilian monastery, Uniate churches and a synagogue). This article also presents Dobromyl's presence in the press, art and heritage conservation. The reconstruction of the town's historic buildings is all the more intriguing because its spatial layout and key structures have survived to the present day.